

Н.В.Мишина

*професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор*

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Мишина Н. В. Конституційні права людини та практика Європейського Суду з прав людини. – Стаття.

У разі перегляду Розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» доцільним уявляється скорочення переліку прав і свобод та зменшення рівня конкретизації при викладенні окремих прав і свобод. Це надасть можливість більш ефективно гармонізувати національне законодавство з правовими позиціями Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: конституційні права людини, Конституційна Асамблея, проект Конституції України, практика Європейського Суду з прав людини.

Мишина Н. В. Конституционные права человека и практика Европейского Суда по правам человека. – Статья.

При пересмотре Раздела II Конституции Украины «Права, свободы и обязанности человека и гражданина» представляется целесообразным сокращение перечня прав и свобод и уменьшение уровня конкретизации при изложении отдельных прав и свобод. Это позволит более эффективно гармонизировать национальное законодательство с правовыми позициями Европейского Суда по правам человека.

Ключевые слова: конституционные права человека, Конституционная Ассамблея, проект Конституции Украины, практика Европейского Суда по правам человека.

Mishyna N. V. Constitutional rights and the law of the European Court of Human Rights. – Article.

Changing Chapter II of the Constitution of Ukraine «Rights, freedoms and duties of man and citizen» two changes seems to be appropriate. Firstly, it is advised to reduce the list of rights and freedoms. Secondly, there might be a sense to reduce the detalization in the articles about individual rights and freedoms. This will allow to achieve better harmonization of national legislation with the legal positions of the European Court of Human Rights.

Keywords: constitutional rights, Constitutional Assembly, the draft Constitution of Ukraine, the European Court of Human Rights.

Наразі в Україні працює Конституційна Асамблея, основною метою якої є розробка тексту нового Основного Закону України. До кола уваги Асамблеї входять усі розділи Конституції, у т.ч. Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Виникає чимало питань та дискусій стосовно як переліку прав, що мають бути закріплені у цьому підрозділі, так і стосовно змісту статей, присвячених тому чи іншому окремому суб'єктивному праву. Хотілося б висловити свою точку зору з цього питання, водночас підкресливши, що я далеко не переконана у необхідності нової Конституції України. Тим не менш, у разі її прийняття, доцільним було б вирішити такі проблемні питання.

По-перше, стосовно переліку конституційних прав людини – яким має бути його зміст? Основною проблемою вбачається така: включати чи не включати до нього ті права, виконання яких наразі практично не гарантується державою? Здебільшого це позитивні права, що належать до групи соціальних прав – право на житло, право на достатній життєвий рівень.

Для деяких країн наявність таких «перспективних» прав у конституціях та поточному законодавстві є неприйнятним (країни англо-американської правової родини, у яких судовий прецедент визнається джерелом права). Україна не належить до них, тому концептуальне вирішення цього питання залежить від волі нормотворців.

З одного боку, соціальні права є однією з основних суспільних цінностей в Україні для багатьох поколінь. Революція 1917 р. одним з основних своїх здобутків мала саме ці права, та мільйони людей, що жили за часів СРСР, звикли пишатися їх наявністю. З іншого боку, сучасна економічна криза та перехід України до ринкової економіки трансформував зміст поняття «соціальної держави», наблизивши його до сучасних світових стандартів. Соціальна держава за радянських часів тяжіла до лозунгу «від кожного за його здібностями, кожному – за його потребами», а її побудова супроводжувалась пропагандою всілякої рівності, у т.ч. соціальної. Зокрема, М.В. Вітрук у 1985 р. зазначав, що «мета комунізму – це не тільки юридична, але й повна (фактична) рівність людей» [1, с.26].

Наразі ж виходимо з того, що «соціальна нерівність – це природне і нормальний стан суспільства, і його знищення не може і не повинно... включатися у визначення соціальної демократичної

держави.... Коли йдеться про соціальну державу, ставиться завдання не знищення соціальної нерівності та досягнення соціальної рівності (тим більш повної), а згладжування соціальної нерівності, подолання її крайніх форм, особливо у зв'язку з тим, що така нерівність є перешкодою на шляху реалізації прав і свобод особистості, правової рівності громадян» [2, с.21].

При прийнятті Конституції України 1996 р. було зроблено крок у бік відмови від радянських цінностей – права людини було викладено у такій послідовності, яка відповідає міжнародним стандартам (особисті, політичні тощо), а не комуністичній ідеології (соціально-економічні, культурні, політичні, особисті). Наразі, у разі перегляду Основного Закону, прогресивним кроком уперед буде перероблення переліку конституційних прав людини у бік його оптимізації.

Думається, що намагаючись включити до Конституції вражаючий своїм розмахом перелік прав та свобод, нормотворці використовують дещо застарілий підхід, який має свої корені у плановій економіці. Адже тільки її наявність та ефективне функціонування дозволяє за рахунок державних коштів гарантувати ці права. Ринкова економіка базується на інших принципах. Наприкінці XIX ст. представник американської школи прагматизму У. Джеймс застосував мітку фразу 'fruits, not roots', яка буквально перекладається як «плоди, а не коріння». Її доволі часто застосовують до конституційних прав у контексті того, що «права людини є плодами, а не коріннями Конституції». Іншими словами, першочергову увагу необхідно звернути на належне функціонування органів публічної влади, яке гарантуватиме забезпечення прав людини – і не тільки конституційних.

Думається, що послідовне наближення до європейських цінностей конституціоналізму, основними з яких є верховенство права, демократичний режим, права людини, сприятиме як виконанню рішень Європейського суду з прав людини в Україні, так і гармонізації національного законодавства із правовими позиціями Суду, особливо у частині однократних та постійних заходів загального характеру, передбачених Законом України від 23 грудня 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

По-друге, при оновленні Розділу II Конституції України не можна оминути проблему формулювання того чи іншого конституційного права в Основному Законі. Думається, що при вирішенні цієї проблеми доречно виходити як з висунутого вище аргументу про те, що «права людини є плодами, а не коріннями Конституції», а також із наступних міркувань.

Здавалося б, особливо за умови скорочення переліку прав, що доцільно якомога детальніше «виписати» ті права, які увійдуть до Конституції, – умістивши до присвячених кожному з них статей і детальний опис цього права, і можливості його порушення, і вказівку на те, як поводитись у разі конкуренції конституційних прав. Наразі існує багато досліджень окремих конституційних прав, у яких вчені надають визначення прав, детально аналізують їхні структурні елементи (об'єкт, суб'єктів, зміст).

З іншого боку, Конституція має залишатися лаконічною, не перевантаженою деталізацією, але головне – зрозумілою для кожного громадянина, незалежно від віку та освітнього рівня. Значна кількість освітніх програм спрямована на те, щоб підвищити обізнаність громадян зі своїми правами, понад усе – з конституційними правами. З цієї точки зору, лаконічність є перевагою – а конкретизація може відбуватися за рахунок норм поточного законодавства.

При конкретизації прав, що містяться у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод доцільно використовувати правові позиції Європейського суду з прав людини. Це дозволить уникнути деталізації конституційних норм, можливої необхідності їхнього перегляду у разі, якщо Суд розширить зміст того чи іншого права. Також це дозволить позбавитись низки проблем, які наразі виникають при виконанні заходів загального характеру (одноразових та постійних), які передбачаються Законом «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» «з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене Рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді» [3].

Отже, у разі перегляду Розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» доцільним уявляється скорочення переліку прав і свобод та зменшення рівня конкретизації при викладенні окремих прав і свобод. Це надасть можливість більш ефективно гармонізувати національне законодавства із правовими позиціями Європейського суду з прав людини.

Література

1. Витрук Н. В. Правовой статус личности в СССР / Н. В. Витрук – М. : Юридическая литература, 1985. – 175 с.
2. Енгибарян Р. В. О некоторых дискуссионных теоретико-методологических вопросах курса конституционного права (читая новейшую учебную литературу) / Р. В. Енгибарян, Э. В. Тадевосян // Государство и право. – 2001. – № 1. – С. 14-24.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 грудня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30ю – Ст. 260.